
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. VIII, 1

SECTIO L

2010

Instytut Sztuk Pięknych UMCS

ANNA MARTA ŻUKOWSKA

*Uniwersyteckie ośrodki kształcenia nauczycieli
wychowania plastycznego w latach 1945-1989*

University Training Centers for Visual Arts Education Teachers in 1945-1989

Proces reaktywowania i uruchamiania zakładów kształcenia nauczycieli rozpoczęto już w pierwszych latach powojennych. Na poziomie średnim, umożliwiającym podjęcie pracy w charakterze nauczyciela rysunku w szkołach podstawowych, kształciły początkowo czteroletnie, a po 1957 roku pięcioletnie licea pedagogiczne oraz jednoroczne Wyższe Kursy Nauczycielskie (WKN-y). Jednakże najbardziej powszechną formą przygotowania nauczycieli rysunku i wychowania plastycznego do szkół podstawowych były dwuletnie studia nauczycielskie (SN-y), kwalifikowane jako szkoły pomaturalne. Do szkół podstawowych kształciły również trzyletnie wyższe szkoły nauczycielskie (WSN-y), dające już pełniejsze, zawodowe przygotowanie.

Kształcenie nauczycieli wychowania plastycznego w zakresie wyższych studiów magisterskich, przygotowujące do nauczania w szkołach średnich, prowadziły wyższe szkoły pedagogiczne oraz uniwersytety. Kształcenie uniwersyteckie realizowane było w trzech uniwersytetach: Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i w cieszyńskiej Filii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

UMCS w Lublinie – Instytut Wychowania Artystycznego

Dzieje Instytutu Wychowania Artystycznego sięgają swoimi tradycjami początków Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS powstał w połowie 1973 roku w miejsce Wyższego Studium Nauczycielskiego UMCS oraz Instytutu Pedagogiki i Psychologii, wyodrębnionego z Wydziału Humanistycznego. Na studiach dziennych i zaocznych uruchomiono po trzy nowe kierunki studiów magisterskich: pedagogikę specjalną, pedagogikę w zakresie pracy kulturalno-oświatowej oraz pedagogikę szkolną (na studiach dziennych także nauczanie początkowe). Na studiach zawodowych rekrutację ograniczono do czterech kierunków: wychowania plastycznego i zajęć praktyczno-technicznych na studiach dziennych i zaocznych, wychowania muzycznego tylko na studiach dziennych oraz pedagogiki pozaszkolnej dla absolwentów SN na studiach zawodowych¹.

W połowie czerwca 1973 roku ustalona została przez władze Uczelni struktura organizacyjna wydziału. Na dziekana Wydziału powołano doc. dr hab. Karola Poznańskiego, prodziekanem do spraw studiów dziennych został doc. dr hab. Leon Koj, prodziekanem do spraw studiów zaocznych doc. dr hab. Maria Cackowska, a dyrektorem Instytutu Pedagogiki i Psychologii doc. dr Mieczysław Marczyk. Wydział Pedagogiki i Psychologii jako nowa jednostka organizacyjna rozpoczął formalnie swoją działalność od września 1973 roku. Według stanu z października tegoż roku wychowanie plastyczne studiowało już 203 studentów: na I roku studiów stacjonarnych 43 osoby, na studiach zaocznych na I roku 104 osoby i na II roku 56 osób².

Bardziej wyraźne perspektywy rozwojowe na najbliższe lata przyniosło specjalne posiedzenie Kolegium Rektorskiego z udziałem Kolegium Dziekańskiego Wydziału Pedagogiki i Psychologii, jakie odbyło się w lutym 1974 roku. Kolegium Dziekańskie poszerzone zostało o wszystkich samodzielnych pracowników naukowych i dwóch pracowników wychowania plastycznego: Maksymiliana Snocha, wychowanka Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, oraz Mieczysława Hermana, absolwenta Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku. Celem posiedzenia była chęć lepszego zapoznania się władz uczelni z bieżącymi problemami i perspektywami rozwoju Wydziału na najbliższe 5-10 lat. Dość istotne znaczenie miała polemika, jaką wywołała wypowiedź doc. Zofii Sękowskiej na temat głównych kierunków rozwoju Wy-

¹ K. Poznański, *Geneza i pierwsze lata Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie. Kalendarium przeobrażeń strukturalnych i organizacyjnych w latach 1971-1984*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 1994, t. 16, s. 9.

² *Ibid.*, s. 17.

działu. Uważała ona, że Wydział powinien być zainteresowany głównie rozwojem studiów pedagogicznych i psychologicznych, ponieważ kierunki artystyczne nie mają w nim większych perspektyw. Odmienne zdanie na ten temat miał Maksymilian Snoch, który twierdził, że sprawy wychowania plastycznego coraz bardziej zyskują na znaczeniu. Zwrócił uwagę, iż zapotrzebowanie Lubelszczyzny na wykwalifikowanych nauczycieli wychowania plastycznego jest bardzo duże, czego dowodem jest zainteresowanie rekrutacją na studia. Również fakt, że wychowanie plastyczne kształci nauczycieli przemawia za tym, by utrzymać bliską więź studentów tego kierunku z pedagogiką, która daje odpowiednie przygotowanie merytoryczne do pracy nauczycielskiej w szkole³.

Prawdopodobnie był to kulminacyjny punkt w dyskusji na temat przyszłości tego kierunku, ponieważ wówczas względnie łatwo można było wycofać się z jego kreowania, zwłaszcza że kierunek ten wymagał nie tylko obszernych pomieszczeń, wyposażenia w niezbędny sprzęt i materiały, ale przede wszystkim całego zespołu specjalistów, samodzielnych nauczycieli akademickich, których w Lublinie nie było. Przychylność dla rozwoju studiów plastycznych okazał rektor Wiesław Skrzydło, który podsumowując dyskusję, m.in. powiedział:

„Kierunki artystyczne pozostają na Wydziale Pedagogiki i Psychologii z uwagi na to, że kształcą pedagogów w zakresie nauczania przedmiotów artystycznych. Utworzenie Instytutu Przedmiotów Artystycznych jest sprawą przyszłości. Uczelnia zobowiązuje się, w ramach współpracy z władzami miasta stołecznego Warszawy, wystąpić z prośbą o objęcie przez tamtejsze uczelnie artystyczne patronatu nad kierunkami artystycznymi na Wydziale. Wszczęte będą kroki zmierzające do oceny dorobku artystycznego pracowników Zakładu Wychowania Plastycznego. Postępowaniem kwalifikacyjnym objęci będą wszyscy aktualnie zatrudnieni w nim pracownicy”⁴.

W tej sytuacji sprawą ważną i odpowiedzialną, mającą wpływ na przyszłość, było umacnianie pozycji kierunków artystycznych, tak, aby w ciągu najbliższych lat mogły sprostać zadaniu kształcenia studentów na poziomie magisterskim. Dużą inicjatywę w tym zakresie wykazał ówczesny i wieloletni (1973-1984) dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii Karol Poznański, znany z dużej życzliwości dla sztuk pięknych. Nawiązał on stosowny kontakt z krakowską i warszawską ASP, a także z Politechniką Krakowską, prosząc o wyrażenie zgody na

³ *Ibid.*, s. 20-21.

⁴ *Ibid.*, s. 20.

zatrudnienie w UMCS – na drugim etapie – wybranych pracowników⁵. W odniesieniu do wychowania muzycznego spodziewano się, dzięki bliskiej współpracy z doc. Adamem Natankiem, ówczesnym dyrygentem Filharmonii Lubelskiej, silniejszego wsparcia lubelskich instrumentalistów.

W marcu 1974 roku władze Wydziału, w obawie przed zniesieniem studiów artystycznych, o ile te nie zostałyby podniesione do poziomu magisterskiego, skierowały obszerny memoriał do Senatu Uczelni, który wskazywał na konieczność utrzymania tego rodzaju studiów ze względu na sytuację szkolnictwa ogólnokształcącego całej Lubelszczyzny i możliwość zasilenia kadrowego pozaszkolnego środowiska artystycznego tego regionu, skupiającego się zwłaszcza wokół różnego typu placówek i domów kultury. W rezultacie zaproponowano utworzenie przy rektorze UMCS zespołu konsultacyjnego, złożonego z przedstawicieli kilku akademii sztuk pięknych wytypowanych przez ich rektorów. Mieli oni autorytatywnie wypowiedzieć się na temat awansów pracowników Zakładu Wychowania Plastycznego według ustaleń obowiązujących w szkolnictwie artystycznym.

W wyniku wielu rozmów i wyjaśnień władz Wydziału i pracowników Zakładu Wychowania Plastycznego zespół taki udało się zorganizować w kwietniu 1974 roku. W jego skład weszli: przedstawiciele rektora ASP w Warszawie – prorektor doc. Gustaw Zemła, dziekan Wydziału Malarstwa doc. Tadeusz Dominik oraz członek Senatu doc. Tadeusz Jodłowski; z ramienia rektora ASP w Krakowie – prorektor doc. Andrzej Pietsch; z Wyższej Szkoły Sztuk Pięknych w Gdańsku – pełnomocnik rektora prof. Stanisław Borysowski, a z ramienia UMCS – prorektor doc. dr hab. Kazimierz Sykut. Zespół zapoznawał się z planami studiów i warunkami pracy dydaktycznej, dokonał przeglądu indywidualnych wystaw pracowników Zakładu: Mariana Stelmasika, Mieczysława Hermana, Jana Popka, Maksymiliana Snocha i Zdzisława Niedźwiedzia. Zapoznał się z wykonanymi pod ich kierunkiem pracami studentów oraz dokumentacją dorobku artystycznego. W rezultacie zaproponowano: przyznanie etatu docenta kontraktowego i wystąpienie do ASP w Krakowie z wnioskiem o wszczęcie stosownego przewodu kwalifikacyjnego dla mgra Jerzego Wrońskiego, ówczesnego kierownika Zakładu; wszczęcie w ASP w Krakowie takiego samego przewodu dla mgra Mariana Stelmasika; wystąpienie do ASP w Warszawie i PWSSP w Gdańsku z wnioskami o otwarcie przewodów kwalifikacyjnych na stanowiska adiunktów dla Mieczysława Hermana, Jana Popka, Maksymiliana Snocha i Zdzisława Niedźwiedzia; przyjęcie pracownika do samodzielnego prowadzenia zajęć z rzeźby⁶.

⁵ I. J. Kamiński, *Zdjęcie pamiątkowe. Sztuki Piękne UMCS*, [w:] *Artyści UMCS*, Lublin 2002, s. 7.

⁶ Poznański, *op. cit.*, s. 23.

Stanowisko zespołu konsultacyjnego umożliwiło współpracę UMCS ze szkołami artystycznymi, a pozytywne opinie o dorobku artystycznym pracowników dawały im możliwość awansów i umacniały pozycję tego kierunku studiów. Istotne znaczenie miało też podpisanie przez rektora Wiesława Skrzydłę w maju 1974 roku porozumienia o współpracy z rektorem ASP w Krakowie, doc. Marianem Koniecznym, i roztoczeniu opieki nad Zakładem Wychowania Plastycznego w zakresie stworzenia koncepcji programu i planu studiów, metodyki prowadzenia poszczególnych zajęć oraz wzmocnienia obsady kadrowej kierunku wychowania plastycznego.

Wkrótce wszystkie te inicjatywy zaczęły się urzeczywistniać. Pracownikom Zakładu otwarto przewody kwalifikacyjne, opracowano plan studiów magisterskich wychowania plastycznego oraz, z rekomendacji ASP w Krakowie, przyjęto 6-osobową grupę artystów plastyków: Witolda Urbanowicza, Janusza Tarabulę, Bogumiła Zagajewskiego, Stanisława Góreckiego, Andrzeja Lusińskiego i Romana Millera. Do prowadzenia zajęć z historii sztuki zatrudniono mgra Konrada Szurowskiego. W ten sposób stworzono warunki i podstawy do kształcenia studentów wychowania plastycznego na poziomie magisterskim.

Mimo tych inicjatyw i działań rok akademicki 1974/75 okazał się dość trudny. Przede wszystkim coraz bardziej odczuwano ciasnotę lokalową. Dla większej jasności należy dodać, że na Wydziale Pedagogiki i Psychologii na I rok studiów dziennych przyjęto 320 studentów, a na studia zaoczne około 380, co zwiększyło ogólną liczbę studentów na studiach dziennych do 681, a na zaocznych do 993⁷.

W lutym 1975 roku obydwie kierunki artystyczne wyprowadzono z budynku macierzystego wydziału, oddając im do dyspozycji 1180 m² powierzchni przy ul. Zana 11a⁸. Od września 1975 roku rozpoczęła się nowa kadencja władz w uczelni. Na Wydziale Pedagogiki i Psychologii nastąpiła tylko jedna zmiana. Prodziekanem do spraw studiów zaocznych został doc. dr Mieczysław Marczuk. W tym czasie wzmocnił się bardzo Zakład Wychowania Plastycznego. Na skutek przyznania Wydziałowi ponad 20 nowych etatów udało się znacznie zmniejszyć obciążenie dydaktyczne pracowników, a także zatrudnić nowe osoby. Dzięki współpracy z ASP w Warszawie pozyskano na etat doc. Bronisława Kierzkowskiego, który z kolei wciągnął do współpracy renomowanych artystów: graficzkę Danutę Kołwzan-Nowicką, malarzy – Mariana Bogusza i Ryszarda Winiarskiego. Z Wrocławia pozyskano znakomitego metodyka, mgra Jerzego Cynke-Widaliisa, i historyka sztuki Michała Domańskiego. Na etat przyszedł, współpracujący z Wydziałem od dwóch lat, artysta rzeźbiarz Sławomir Mieleczko.

⁷ *Ibid.*, s. 24.

⁸ Kamiński, *op. cit.*, s. 8.

W tamtych czasach zasadnicze jednak znaczenie dla dalszego rozwoju Wydziału, a zatem również dla Zakładu Wychowania Plastycznego, miało kolejne wspólne posiedzenie Kolegium Rektorskiego z władzami Wydziału, które odbyło się w październiku 1975 roku. Dziekan Karol Poznański przedstawił plany rozwojowe na lata 1976-1980 i główne kierunki zmian strukturalnych, których tempo realizacji miało zależeć przede wszystkim od rozbudowy i rozwoju kadry oraz od możliwości lokalowych. Przewidywano utworzenie czterech instytutów naukowo-dydaktycznych, co zapewnić miało lepsze rozwiązywanie wszystkich problemów dotyczących poszczególnych kierunków kształcenia – Instytutu Pedagogiki, Instytutu Psychologii, Instytutu Wychowania Artystycznego i Instytutu Wychowania Technicznego. W Instytucie Wychowania Artystycznego miały powstać 4 zakłady: Zakład Malarstwa, Grafiki i Rzeźby, Zakład Teorii i Metodyki Wychowania Plastycznego, Zakład Instrumentalno-Wokalny oraz Zakład Teorii i Metodyki Wychowania Muzycznego.

Realizacja przyjętych założeń przebiegała na ogół sprawnie, do czego przyczynił się rozwój kadry naukowo-dydaktycznej. Od lutego 1976 roku rektor powołał na stanowisko docenta Mariana Stelmasika, doświadczonego nauczyciela liceów plastycznych (wychowanka prof. Czesława Rzepińskiego z ASP w Krakowie), który w uczelni krakowskiej pozytywnie zakończył swój przewód. Na podstawie takiej samej procedury otrzymali stanowiska adiunktów plastycy: Maksymilian Snoch, Mieczysław Herman, Jan Popek i Zdzisław Niedźwiedź. Podjęto również inicjatywę otwarcia przewodu na stanowisko docenta na Wydziale Grafiki ASP w Warszawie dla mgr Danuty Kołwzan-Nowickiej.

Z dniem 1 września 1976 roku w miejsce zakładów wychowania plastycznego i muzycznego utworzony został Instytut Wychowania Artystycznego z dyrektorem doc. dr. hab. Kazimierzem Dobrzyńskim, wcześniej związanym z redakcją muzyczną Polskiego Radia oraz Uniwersytetem Warszawskim. Zastępcą dyrektora IWA odpowiedzialnym za sprawy związane z wychowaniem plastycznym został doc. Bronisław Kierzkowski, znany i ceniony artysta, człowiek o niekonwencjonalnych obyczajach⁹. Utworzone zostały nowe zakłady: Malarstwa, Grafiki i Rzeźby (kierownik doc. Marian Stelmasik), Teorii i Metodyki Wychowania Plastycznego (kierownik starszy wykładowca Jerzy Cynke-Widalis), Instrumentalno-Wokalny (kierownik adiunkt Jadwiga Czerwińska) oraz Teorii i Metodyki Wychowania Muzycznego (kierownik starszy wykładowca mgr Zenon Koter).

Uwieńczeniem rocznej działalności Instytutu Wychowania Artystycznego było wydanie Zeszytów Naukowych IWA – „Colloquium Artisticum” – umożliwiających publikacje tekstów pracownikom i współpracownikom Instytutu,

⁹ *Ibid.*, s. 8, 9.

głównie jednak doktorantom zobowiązanym do wykazania się dorobkiem naukowym. Zeszyty Naukowe zawierały artykuły i rozprawy, doniesienia i wyniki badań, recenzje i sprawozdania związane z problematyką przedmiotów artystycznych w szkole ogólnokształcącej i kształcenia nauczycieli tych przedmiotów, a także z ogólnymi zagadnieniami dotyczącymi plastyki i muzyki. W skład komitetu redakcyjnego czasopisma wchodził: Jerzy Cynke-Widalis, Kazimierz Dobrzyński, Michał Domański i Zenon Koter.

W 1977 roku Instytut zachował swoją strukturę organizacyjną, ale podupadł kadrowo, bo na skutek tarć personalnych odeszli z pracy Bronisław Kierzkowski (do warszawskiej ASP), Marian Bogusz i Witold Urbanowicz. W tej sytuacji wicedyrektorem Instytutu został Cynke-Widalis. Niepowetowaną stratą była śmierć Konrada Szurowskiego (3 kwietnia 1977 roku). Nadzieję natomiast na poprawę budziła duża grupa nowych pracowników. Na etat wykładowcy przyjęto znanego w środowisku lubelskim artystę malarza Jana Ryszarda Lisa, a na etaty asystenckie: Marię Górecką, Stanisława Żukowskiego, Dobrosława Bagińskiego, Pawła Nowińskiego i muzyków, m.in. Danutę Skubiszewską, Teresę i Piotra Wojciechowskich.

Od roku akademickiego 1977/78 Instytut Wychowania Artystycznego zaczął intensywnie zabiegać o status instytutu pozawydziałowego. W piśmie skierowanym do rektora dyrektor Dobrzyński pisał:

„[...] obecne związki organizacyjne IWA z Wydziałem PiP wynikają jedynie z tradycji i rozwoju specjalizacji od WSN, a nie są oparte na głębszych związkach merytorycznych. Prowadzenie obecnie jedynie studiów nauczycielskich także nie jest argumentem wiązania nas z Wydziałem PiP, gdyż [...] ambicje nasze nie kończą się na realizacji programu kształcenia nauczycieli wychowania muzycznego i plastycznego [...] i myślimy poważnie o podjęciu w odpowiednim czasie realizacji kształcenia artystycznego”¹⁰.

Wydawało się, że czynnikiem sprzyjającym usamodzielnieniu się Instytutu była również perspektywa doskonale rozwijającej się kadry. Dyrektor przewidywał, że 1 października 1978 roku będzie w Instytucie 4-5 pełnoetatowych docentów (było 2), a w ciągu roku akademickiego 1978/79 wszczętych będzie 6 nowych przewodów na stanowiska docentów i 5 na stanowiska adiunktów. W takiej sytuacji władze Wydziału wyszły z propozycją odłożenia tego zamiaru na późniejszy okres, kiedy choć w połowie planowany potencjał kadrowy Instytutu stanie się rzeczywistością¹¹.

¹⁰ Poznański, *op. cit.*, s. 30.

¹¹ *Ibid.*, s. 30, 31.

Tymczasem znacznie poprawiły się warunki lokalowe kierunków artystycznych. Połowę budynku przy placu Litewskim 5 zajęła dyrekcja Instytutu Wychowania Artystycznego z zakładami i pracowniami muzycznymi. Sytuacja ta znacznie poprawiła warunki pracy dydaktycznej i artystycznej plastyków, bo w siedzibie na ul. Zana można było teraz uruchomić szereg specjalistycznych pracowni, zwłaszcza grafiki i rzeźby. Korzystne zmiany nastąpiły również w rozwoju kadry. Na podstawie przewodów kwalifikacyjnych nominacje na stanowiska docentów uzyskali: Danuta Kołwzan-Nowicka i Sławomir Mielezsko. Nowy przewód artystyczny na stanowisko docenta przeprowadził w ASP w Warszawie Ryszard Winiarski.

Ostatnie trzy miesiące 1980 roku obowiązki dyrektora IWA pełnił Jerzy Cynke-Widalis, którego na tym stanowisku zastąpił później Jan Ryszard Lis, cieszący się wówczas – w okresie gwałtownych przeobrażeń politycznych w Polsce – poparciem zdecydowanej większości środowiska. Dyrektorem Instytutu był jednak krótko, bo tylko od 1 stycznia do 31 sierpnia 1981 roku. Mianowany później docentem (1982), z powodu ciężkiej choroby zmuszony został do rezygnacji z pracy w UMCS (1988)¹².

Na kierunku wychowanie plastyczne zachodziły dalsze zmiany. Zakład Malarstwa, Grafiki i Rzeźby podzielono na trzy odrębne zakłady. Zakładem Malarstwa kierował doc. Ryszard Winiarski, Zakładem Grafiki doc. Danuta Kołwzan-Nowicka, Zakładem Rzeźby doc. Sławomir Mielezsko. Docentami w wyniku przewodów kwalifikacyjnych zostali: Bogumił Zagajewski w zakresie rzeźby (1980) i Jan Ryszard Lis w zakresie malarstwa (1981). W wyniku niespodziewanej śmierci, w momencie największej artystycznej aktywności, odszedł adiunkt Jan Popek.

Od 1 września 1981 roku nastąpiła całkowita zmiana władz kierowniczych Instytutu. Dyrektorem Instytutu Wychowania Artystycznego została adiunkt Teresa Księżka-Falger, zastępcą zaś doc. Sławomir Mielezsko. Od nowego roku uruchomiono w Instytucie (drugie na Wydziale) Podyplomowe Studium Wychowania Plastycznego, którym kierował starszy wykładowca mgr Kazimierz Parfianowicz. W letnim semestrze, niezależnie od stanu wojennego, nastąpiły dość znaczące zmiany kadrowe. W wyniku zatwierdzenia przewodu kwalifikacyjnego nominację na docenta otrzymał Juliusz Kłeczek, wybitny architekt wnętrz, malarz i rzeźbiarz, komisarz licznych plenerów i wystaw. Odszedł natomiast Ryszard Winiarski, który po uzyskaniu docentury podjął pracę w warszawskiej ASP.

Rok akademicki 1982/83 rozpoczęto w Instytucie Wychowania Artystycznego bez formalnego dyrektora. Po odejściu Teresy Księżkiej-Falger do szkolnictwa

¹² Kamiński, *op. cit.*, s. 9.

muzycznego obowiązki dyrektora pełnił początkowo dotychczasowy wicedyrektor Instytutu, Sławomir Mielezko, który dopiero od grudnia powołany został na stanowisko dyrektora, a jego zastępcą mianowano starszego wykładowcę mgr. Kazimierza Szczebła. Grupę artystów wzmocniły dwie nominacje: docentem malarstwa został Mieczysław Herman, a adiunktem Stanisław Górecki. W latach 1973-1984 dyplomy magistra plastyki uzyskało 528 studentów.

Z dniem 1 lutego 1989 roku Instytut Wychowania Artystycznego zaczął działać na prawach samodzielnego wydziału, a jego siedzibą stały się – przejęte od wojska – nieruchomości przy Al. Kraśnickiej.

UMK w Toruniu – Wydział Sztuk Pięknych

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu swoimi korzeniami sięga do tradycji wileńskiego Uniwersytetu Stefana Batorego, na którego bazie kadrowej – tuż po wojnie, w 1945 roku – został utworzony. Tamtejszy Wydział Sztuk Pięknych rozpoczął swą działalność już w październiku 1945 roku, jako licząca sześć katedr Sekcja Sztuk Pięknych przy Wydziale Humanistycznym nowo powstałego uniwersytetu. Kadre artystyczno-pedagogiczną w większości stanowili wykładowcy Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Stefana Batorego, którzy jego tradycję i organizację przetransponowali na grunt toruński. Również kierownictwo katedr w zdecydowanej większości spoczywało wówczas w rękach ludzi wcześniej pracujących w Wilnie¹³. Jedynie kierujący Katedrą Witrażownictwa (przemianowaną później na Katedrę Rysunku) prof. Konrad Dargiewicz, nie miał wcześniejszych związków z wileńskim środowiskiem uniwersyteckim.

Katedrą Malarstwa Pejzażowego i Martwej Natury kierował prof. Bronisław Jamontt, Malarstwa Sztalugowego – prof. Tymon Niesiołowski, Malarstwa Dekoracyjnego – prof. Jan Wodyński, Katedrą Rzeźby – prof. Henryk Kuna, a po jego wczesnej śmierci prof. Stanisław Horno-Popławski, którego na tym stanowisku zastąpił wkrótce prof. Tadeusz Godziszewski, zaś Katedrą Architektury Wnętrz – prof. Stefan Narębski.

W styczniu 1946 roku Sekcja Sztuk Pięknych przekształciła się w samodzielny wydział. Pierwszym dziekanem Wydziału Sztuk Pięknych został prof. Bronisław Jamontt, a prodziekanem prof. Tymon Niesiołowski. Zdawano sobie sprawę, że skuteczność nauczania i prestiż wydziału, w znacznym stopniu zależą od tzw.

¹³ W latach 1945-1947 osiedlili się w Toruniu: Stanisław Borysowski, Kuźma Czuryło, Piotr Firlej, Tadeusz Godziszewski, Jerzy Hoppen, Stanisław Horno-Popławski, Bronisław Jamontt, Felicja Kossakowska, Edward Kuczyński, Henryk Kuna, Stefan Narębski, Tymon Niesiołowski, Jerzy Remer, Leonard Torwist i inni.

potencjału kadry pedagogicznej, toteż znaczącym uzupełnieniem było przybycie do Torunia artystów warszawskich: Felicji Kossakowskiej, Piotra Firleja, Jana Wodyńskiego i – z Krakowa – Stanisława Borysowskiego. W 1946 roku, wraz z osiedleniem się w Toruniu prof. Jerzego Hoppena, utworzono Katedrę Grafiki¹⁴.

W latach 1950-1968, w następstwie kilku reorganizacji Wydziału, powstały dwa kierunki studiów: kierunek artystyczno-pedagogiczny oraz zabytkoznawstwo i konserwatorstwo. Poza tym, trzy dotychczasowe katedry połączono w jedną Katedrę Malarstwa z trzema zakładami. Były to: Zakład Malarstwa Sztalugowego, kierowany do 1960 roku przez nestora malarstwa polskiego, Tymona Niesiołowskiego, współzałożyciela Wydziału Sztuk Pięknych; Zakład Malarstwa Pejzażowego i Martwej Natury, którego kierownictwo objął pierwszy dziekan Wydziału, Bronisław Jamontt – podobnie jak Niesiołowski – przedwojenny profesor na USB w Wilnie; Zakład Kompozycji Figuralnej, podlegający kierownictwu Stanisława Borysowskiego, absolwenta przedwojennej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W 1967 roku w działającej jeszcze Katedrze Malarstwa utworzono dwa zakłady: I Zakład Malarstwa, który wypełniał program specjalizacyjny, oraz II Zakład Malarstwa, realizujący program ogólny (wówczas dla I i II roku studiów).

W chwili utworzenia Katedry Grafiki jej pierwszym kierownikiem został, wspomniany wcześniej, prof. Jerzy Hoppen, zaś jego współpracownikami byli doc. Edward Kuczyński i asystent Kuźma Czuryło. Artyści ci, wraz z przybyłymi także z Wilna twórcami uprawiającymi inne dyscypliny plastyki, w sposób naturalny zaszczerpili w UMK wileńską kulturę plastyczną. W grafice cechował ja rygoryzm warsztatowy, swoista stylistyka, a w zakresie formy częste odwoływanie się do epok minionych, zwłaszcza klasycyzmu.

Tak określone twórcze preferencje kształtowały też dydaktykę, która w tym duchu była rozwijana do lat sześćdziesiątych i przyniosła efekt w postaci licznego grona twórczych, o uznanym dorobku grafików. Spośród pierwszych absolwentów powołani zostali do pracy dydaktycznej w Katedrze Grafiki: Ryszard Krzywka (w roku 1950), Maria Pakorska (w roku 1954) i Wojciech Jakubowski (w roku 1957).

W 1962 roku, wraz ze schyłkiem działalności przedstawicieli szkoły wileńskiej, dotarły do Katedry Grafiki nowe prądy twórcze, a w ślad za nimi zmiany w sposobach realizacji celów dydaktycznych. Zdecydowaną zmianę zapoczątkowało objęcie kierownictwa Katedry Grafiki przez prof. Edmunda Piotrowicza, absolwenta warszawskiej ASP, ucznia Jana Cybisa. Artysta ten, o uznanej reno-

¹⁴ L. Wolski, *Wstęp*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wydział Sztuk Pięknych. Instytut Artystyczny*, Toruń 1999, s. 5.

mie w polskiej grafice, kładł nacisk na kształtowanie indywidualnych postaw twórczych studentów, wskazywał również na korelację grafiki i malarstwa, a także potrzebę jej twórczego wykorzystania.

W 1966 roku w Katedrze Grafiki zatrudniony został na etacie naukowo-dydaktycznym artysta grafik Józef Słobosz, późniejszy kierownik Zakładu Grafiki, a w trzy lata później, w wyniku przeprowadzonych zmian strukturalnych wydziału, także pracownicy Katedry Rysunku: Józef Kotlarczyk i Bogdan Przybyliński. W kolejnych latach zostali zatrudnieni Mirosław Piotrowski i Sławomir Janiak.

Znacznym rozwój nastąpił również w Katedrze Rysunku, którą w chwili powołania powierzono kierownictwu prof. Konrada Dargiewicza, ucznia Józefa Mehoffera. W roku 1953 rozbudowano Katedrę o przedmioty teoretyczne i wyodrębniono w niej dwa zakłady: Zakład Metodyki Nauczania Przedmiotów Plastycznych i Zakład Rysunku, którego kierownikiem został doc. Piotr Firlej. Funkcję tę pełnił do chwili rozwiązania Zakładu w 1969 roku, co nastąpiło na skutek zmian strukturalnych na UMK.

W latach 1947-1969 w Katedrze Rysunku (później Zakładzie Rysunku) zatrudnieni byli następujący artyści: Józef Kotlarczyk, Edmund Wadowski, Bogdan Przybyliński, Jakub Janczyński, Henryka Moszczyńska Helena Gilas, Alojzy Goss i Bolesław Zacharek. Studia z zakresu rzeźby prowadzone były w Katedrze Rzeźby, która kierował do 1950 roku prof. Stanisław Horno-Popławski. W latach 1950-1975 kierownictwo pełnił Tadeusz Godziszewski.

Istotne znaczenie dla przygotowania studentów do zawodu nauczyciela wychowania plastycznego miała Pracownia Dydaktyczna utworzona w styczniu 1952 roku przy Katedrze Rysunku, a w 1953 roku przekształcona już w Zakład Metodyki Nauczania Rysunku¹⁵ i Przedmiotów Plastycznych. Kierownikiem zakładu w latach 1952-1961, jak też całej Katedry Rysunku, był prof. Konrad Dargiewicz. W latach 1961-1964 kierownikiem Zakładu Metodyki Nauczania Rysunku i Przedmiotów Plastycznych była artystka malarka starszy wykładowca Halina Jastrzębska, natomiast w okresie 1964-1966 obowiązki kierownika pełnił starszy wykładowca Piotr Firlej. Od 1966 roku Zakład funkcjonował pod kierunkiem Janusza Boguckiego, artysty malarza, krytyka i historyka sztuki, przybyłego na UMK w 1966 roku.

W roku 1969, zgodnie z obowiązującymi wówczas tendencjami w reformowaniu szkolnictwa wyższego w kraju, powołano na Wydziale Sztuk Pięknych dwa instytuty: Instytut Artystyczno-Pedagogiczny i Instytut Zabytkoznawstwa

¹⁵ Rysunek jest tu pojmowany nie jako dziedzina sztuki, czyli tzw. rysunek stosowany, lecz jako szkolny przedmiot objęty programem nauczania i realizowany w latach 1945-1963 w szkolnictwie ogólnokształcącym.

i Konserwatorstwa. W ramach wprowadzonych zmian dotychczasowe katedry zostały przemianowane na zakłady, które przejęły całość zadań merytorycznych i organizacyjnych dotychczas funkcjonujących katedr. Powstały: Zakład Malarstwa, Zakład Grafiki, Zakład Rzeźby, Zakład Rysunku oraz Zakład Pedagogiki Artystycznej i Kształtowania Form Plastycznych, od 1972 roku działający samodzielnie jako dwie jednostki – Zakład Pedagogiki Artystycznej oraz Zakład Kształtowania Form Plastycznych.

Pierwszym dyrektorem Instytutu Artystyczno-Pedagogicznego został w 1970 roku prof. Stanisław Borysowski, który sprawował tę funkcję do 1975 roku. Jego następcami byli kolejno: prof. Zygmunt Kotlarczyk (1975-1981), doc. dr Stefan Kościelecki (1981-1984), prof. Romuald Drzewiecki (1984-1987), prof. Bogdan Przybyliński (1987-1989)¹⁶.

Zakład Malarstwa, podobnie jak i inne nowo powstałe zakłady, funkcjonował w ramach Instytutu Artystyczno-Pedagogicznego i posiadał strukturę pracownianą. Pracownię Ogólną (dla I i II roku studiów) objął doc. Piotr Firlej, działali w niej również asystenci: Edmund Wadowski i Mieczysław Ziomek. Pracownie Specjalizacyjne (dyplomujące) prowadzili prof. Stanisław Borysowski, doc. Bronisław Kierzkowski (zatrudniony od 1963 roku), a od roku 1970 prof. Mieczysław Wiśniewski. Pracownia Borysowskiego istniała ponad osiemnaście lat (1969-1987). Przejął ją na rok przed śmiercią profesora jego uczeń, przyjaciel i kontynuator idei artystyczno-dydaktycznych, prof. Mieczysław Ziomek.

W latach 1969-1975 działała pracownia Bronisława Kierzkowskiego, której tradycje kontynuowała do 1986 roku doc. Barbara Steyer, zaś w latach 1975-1990 funkcjonowała pracownia prof. Zygmunta Kotlarczyka. Od 1969 roku do 1989 roku kierownikami Zakładu Malarstwa byli: Stanisław Borysowski (1969-1970), Mieczysław Wiśniewski (1970-1981), Zygmunt Kotlarczyk (1981-1984) i Janusz Kaczmarski.

W strukturę Instytutu Artystyczno-Pedagogicznego wpisany był prężnie działający Zakład Grafiki. Fascynacja nowymi technikami druku w latach siedemdziesiątych sprzyjała uruchomieniu w Zakładzie Pracowni Serigrafii, której organizatorem i kierownikiem był prof. Bogdan Przybyliński. W 1976 roku Zakład poprawił swoją sytuację lokalową dzięki uzyskaniu obszernych pomieszczeń przy ul. Sienkiewicza 30, co w zdecydowany sposób wpłynęło na jakość kształcenia. W latach 1980-1982 nastąpiły dalsze zmiany w Zakładzie Grafiki. Po odejściu na emeryturę kierownika, prof. Edmunda Piotrowicza, funkcję tę objął na krótko prof. Ryszard Krzywka, następnie prof. Bogdan Przybyliński, a po nim kierownictwo Zakładu przejął prof. Józef Słobosz. Zatrudnieni zostali nowi

¹⁶ Wolski, *op. cit.*, s. 5.

pracownicy: Wiesław Szamocki, Leszek Kiljański, a także absolwent PWSSP w Poznaniu, Mirosław Pawłowski. Trzy lata później pracę podjęli Piotr Gajowy oraz – po opuszczeniu Torunia i Instytutu przez Wiesława Szamockiego – Marek Basiul.

Podstawowym zadaniem dydaktycznym w Zakładzie Grafiki było przekazanie pełnej wiedzy o grafice jako odrębnej dyscyplinie sztuki, poznanie warsztatu graficznego, jego pełne opanowanie i wykorzystanie do realizacji indywidualnych koncepcji twórczych. W procesie dydaktycznym przez pracę w materiale graficznym student poznawał stopniowo zagadnienia dotyczące techniki druku i środki ekspresji plastycznej właściwe poszczególnym technikom.

Z chwilą uruchomienia Instytutu Artystyczno-Pedagogicznego w nauczaniu rysunku nastąpiła zasadnicza zmiana. Prowadzono go w ramach funkcjonujących zakładów – malarstwa, grafiki i rzeźby. Zakład Rysunku reaktywowano dopiero w 1985 roku, a jego początkowo 4-osobowy skład stanowili: kierownik doc. Józef Kotlarczyk, adiunkt Bogdan Chmielewski i asystenci Tadeusz Majewski i Kazimierz Rochecki. Od roku akademickiego 1985/1986 Zakład przejął już w całości prowadzenie zajęć z rysunku dla wszystkich specjalizacji. Powiększył również liczebność kadry dydaktycznej o kolejne osoby: prof. Krzysztofa Candra, którego powołano na stanowisko kierownika, oraz asystentów – Jerzego Gołasia, Marka Szarego i Marka Abramowicza.

Przy współpracy całego zespołu dydaktycznego oraz dzięki szczególnemu zaangażowaniu kierownika Zakładu Krzysztofa Candra i Bogdana Chmielewskiego opracowano empirycznie sprawdzony program nauczania rysunku, stanowiący podstawę do szeroko rozumianej nowoczesnej dydaktyki artystycznej. Zapewniało to studentom nieskrępowany, indywidualny rozwój artystyczny poparty solidnym warsztatem rysunkowym, jak też przygotowanie od strony warsztatowej do nauczania na wszystkich szczeblach edukacji plastycznej.

W momencie przekształcenia Katedry Rzeźby w Zakład Rzeźby funkcję jego kierownika sprawował Tadeusz Godziszewski. W roku 1975 kierownictwo przejęła doc. Barbara Bieniulis-Strynkiewiczowa, po niej natomiast (od 1983) funkcję tę pełnił prof. Adolf Ryszka. Program obejmował studia z natury i próby kreatywnych poszukiwań oraz doświadczanie pracy w różnych materiałach. Zakładał również korelację z innymi artystycznymi przedmiotami nauczania w Instytucie.

Zmiany powstałe w wyniku utworzenia IAP dotyczyły również Zakładu Metodyki Nauczania Rysunku. W 1969 roku Zakład połączono z Zakładem Form Plastycznych, tworząc rozbudowany Zakład Pedagogiki Artystycznej i Kształtowania Form Plastycznych. Zakład Pedagogiki Artystycznej samodzielną jednostką naukowo-dydaktyczną stał się w 1972 roku. Od tego czasu do schyłku

lat osiemdziesiątych (z jednoroczną przerwą) kierownikiem Zakładu był Stefan Kościelecki, zaś w latach 1974-1975 doc. dr Tadeusz Marciniak.

Historyczną rangę nadali Zakładowi Pedagogiki Artystycznej: starszy wykładowca, krytyk sztuki Janusz Bogucki, wybitny znawca problematyki sztuki współczesnej i zjawisk ówczesnego życia artystycznego, oraz dr Stefan Kościelecki – założyciel Galerii i Ośrodka Plastycznej Twórczości Dziecka w Toruniu, twórca eksperymentu edukacyjnego w ramach współczesnej koncepcji wychowania plastycznego, autorytet w dziedzinie metodyki wychowania plastycznego.

Swoją obecność w życiu naukowo-dydaktycznym Zakładu w latach siedemdziesiątych w sposób istotny zaznaczyły takie osoby, jak: filolog i estetyk dr Halina Brzoza, fizyk i psychofizjolog widzenia starszy wykładowca Janusz Nowicki oraz pedagog i artysta malarz mgr Jacek Bukowski. W historię Zakładu wpisana jest także aktywność naukowo-dydaktyczna starszego wykładowcy dr. Tadeusza Marciniaka – pedagoga i malarza, krytyka i teoretyka wychowania estetycznego, pełniącego również przez ponad 20 lat funkcję kierownika studiów zaocznych wychowania plastycznego.

Od 1972 roku do końca lat osiemdziesiątych pracownikami Zakładu Pedagogiki Artystycznej byli: dr hab. Wiesława Limont – psycholog sztuki, dr Andrzej Krzywka – pedagog i estetyk, oraz adiunkt Wiesław Smużny – metodyk wychowania plastycznego i upowszechniania kultury plastycznej, współtwórca idei realizacji sztuki społecznej. W latach osiemdziesiątych pracownikami Zakładu zostali historycy sztuki: dr Bogusław Mansfeld i dr Liliana Krantz-Domasłowska.

Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie

Początek działalności edukacyjnej w zakresie plastyki w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie przypada na 1973 rok, kiedy to utworzono Zakład Wychowania Plastycznego w bezwydziałowej wówczas wyższej uczelni pedagogiczno-artystycznej kształcącej w trybie czteroletnich studiów magisterskich. U źródeł utworzenia Zakładu leżały idea kształcenia nauczycieli wychowania plastycznego oraz inicjatywa grupy ludzi pragnących ową ideę urzeczywistnić. Tworzyli ją nauczyciele akademicy Uniwersytetu Śląskiego oraz artyści pedagogzy krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. To grono opracowało zarys koncepcji organizacyjno-programowej nowego kierunku kształcenia i wyznaczyło zespół osób bezpośrednio już pracujących nad uruchomieniem Zakładu.

Zespół ten tworzyli: doc. Zygmunt Lis, któremu powierzono kierownictwo Zakładem, artyści graficy, mgr Eugeniusz Delekta i mgr Artur Starczewski, oraz artyści rzeźbiarze, mgr Teresa Michałowska-Rauszer i mgr Jan Herma. Wymie-

nieni artyści-pedagodzy tworzyli pierwszy, „pionierski” skład grona wykładowców nowo uruchomionej jednostki¹⁷.

Do organizowania Zakładu w znaczący sposób włączył się także, przybyły w 1975 roku z Krakowa, malarz Jerzy Wroński. Jego doświadczenie i ogromny entuzjazm okazały się nieocenione, zwłaszcza w konstruowaniu i zatwierdzaniu pierwszych programów oraz planów kształcenia. W początkowym okresie funkcjonowania Zakład tworzyły następujące pracownie: pracownia malarstwa, rysunku, obie prowadzone przez Zygmunta Lisa; pracownia grafiki, kierowana przez Eugeniusza Delektę; pracownia rzeźby, prowadzona przez Teresę Michałowską-Rauszer, oraz pracownia struktur i formowania otoczenia, której opiekunem był Artur Starczewski.

W okresie 1974-1975 powiększył się skład personalny kadry wykładowców. Obok wspomnianego już doc. Jerzego Wrońskiego pracę podjęli m.in. artyści malarze – mgr Norbert Witek, mgr Alfred Biedrawa, mgr Krzysztof Bucki, doc. Andrzej Kowalski, mgr Krystyna Filipowska i fotograf Janina Ciupek¹⁸.

W pierwszym okresie rozwoju, a więc w ramach Zakładu Wychowania Plastycznego, kształcono studentów w systemie czteroletnich magisterskich studiów stacjonarnych i zaocznych. Te ostatnie były przeznaczone dla czynnych nauczycieli wychowania plastycznego o wieloletniej praktyce zawodowej.

W roku akademickim 1976/1977 nastąpiła swoistego rodzaju zapaść w edukacji plastycznej. Wstrzymano bowiem dalszy nabór na kierunek wychowanie plastyczne (podobny los spotkał wychowanie muzyczne). U podłoża takiej decyzji ówczesnych centralnych władz Uniwersytetu leżały przesłanki polityczne. Jednak interwencja Sejmowej Komisji Kultury zmieniła ten werdykt. Zaistniała jednoroczna przerwa w rekrutacji nie wpłynęła negatywnie na dalszy napływ młodzieży pragnącej studiować; wręcz przeciwnie – liczba chętnych systematycznie wzrastała. W 1976 roku na kierunku wychowanie plastyczne na studiach dziennych studiowało już 101 osób.

Zakład dysponował wówczas stosunkowo niewielką powierzchnią lokalową. Pracownie i pokój wykładowców mieściły się w „starej” części uczelni, w pięknym gmachu wzniesionym w 1911 roku, w którym dawniej znajdowało się seminarium nauczycielskie. Te kameralne warunki wybitnie sprzyjały konsolidacji zespołu nauczycielskiego, a także społeczności studenckiej.

We wrześniu 1977 roku nastąpiła istotna zmiana w rozwoju omawianej jednostki. Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie uzyskała status Wydziału Peda-

¹⁷ H. Fojcik, *Od Zakładu Wychowania Plastycznego do Instytutu Sztuki (1973-1997)*, [w:] *Instytut Sztuki. Historia Pedagogicy Studenci*, wyd. Uniwersytet Śląski w Katowicach, Filia w Cieszynie – Wydział Pedagogiczno-Artystyczny (b. r. w.), s. 6.

¹⁸ *Ibid.*, s. 7.

gogiczno-Artystycznego, co dawało możliwość utworzenia Instytutu Wychowania Muzycznego i Plastycznego. W nowo powstałym Instytucie wicedyrektorem do spraw wychowania plastycznego został doc. Zygmunt Lis. W nowych ramach organizacyjnych kierunek plastyczny tworzyły: Zakład Malarstwa, Rzeźby i Rysunku (kierownik adiunkt Norbert Witek), Zakład Struktur i Formowania Otoczenia (kierownik mgr Artur Starczewski), Zakład Dydaktyki Wychowania Plastycznego (kierownik doc. Jerzy Wroński), Zakład Grafiki (kierownik adiunkt Eugeniusz Delekt).

W 1981 roku nastąpiła kolejna zmiana. Utworzono Katedrę Wychowania Plastycznego dysponującą 24 etatami. Zatrudniano już wówczas 4 docentów, 6 adiunktów, 11 asystentów i 3 wykładowców. W latach 1976-1981 skład zespołu uzupełnili m.in.: mgr Bogdan Cygan, mgr Tadeusz Rus, mgr Józef Knopek, mgr Lech Kołodziejczyk, mgr Witold Jacyków i mgr Zenon Moskwa¹⁹. Zmianie w strukturze organizacyjnej sprzyjał ówczesny „solidarnościowy” rektor Uniwersytetu Śląskiego, prof. dr hab. August Chelkowski. Po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego na uczelniach pojawiły się tzw. komisje weryfikacyjne, których decyzje oparte były na przesłankach politycznych. Takie też były – jak pisze Henryk Fojcik – motywacje wydziałowej Komisji Weryfikacyjnej działającej w uczelni cieszyńskiej. Na skutek jej decyzji ze środowiska uczelnianego musiała odejść Anna Keyha – osoba wybitna, obdarzona pedagogiczną charyzmą, a przede wszystkim oddana sprawom sztuki. Wkrótce potem, jako wyraz protestu wobec działalności Komisji, złożył rezygnację ze stanowiska kierownika Katedry Wychowania Plastycznego Zygmunt Lis²⁰.

W roku akademickim 1982/1983 kierunek przekształcono w Instytut Wychowania Plastycznego. W ramach Instytutu funkcjonowały dwa zakłady – Zakład Malarstwa i Rzeźby oraz Zakład Struktur, Formowania Otoczenia i Grafiki. Funkcję dyrektora objął doc. Norbert Witek, który przez kolejne cztery kadencje inicjował i patronował wielu przedsięwzięciom, dzięki którym zakres działalności nowej jednostki znacznie się poszerzył.

W październiku 1982 roku do dyspozycji Instytutu oddano pierwszą część dwuskrzydłowego pawilonu plastycznego. W nowych pomieszczeniach, na parterze, przystąpiono do organizacji pracowni graficznych. Na piętrze utworzono pracownie struktur i formowania otoczenia, sale wykładowe i metodyczne. Nowe warunki lokalowe umożliwiły realizację zajęć już w komfortowych warunkach, zwłaszcza że w roku akademickim 1983/1984 kształcono już 160 studentów dziennych i zaocznych (w roku utworzenia jednostki liczba studiujących wynosi-

¹⁹ *Ibid.*, s. 7.

²⁰ *Ibid.*, s. 8.

ła zaledwie 41 osób). W 1985 roku Instytut otrzymał drugą – również dwupiętrową – część pawilonu plastycznego (losy tego obiektu były poważnie zagrożone, kiedy to w 1983 roku na krótko wstrzymano budowę). Na parterze w pięciu pracowniach usytuowano rzeźbę, na piętrze – malarstwo i rysunek.

W roku akademickim 1988/89 nastąpiła kolejna modernizacja struktury i liczby jednostek tworzących Instytut. Niezmieniony pozostał tylko Zakład Malarstwa i Rzeźby. Utworzono natomiast Zakład Grafiki, którym kierował Eugeniusz Delekta, oraz Zakład Wiedzy Wizualnej pod kierunkiem Artura Starczewskiego²¹.

Początek lat dziewięćdziesiątych przyniósł zmiany w realizowanej do tej pory koncepcji edukacyjnej kierunku. Rada Instytutu, która przejęła funkcje Zespołu Dydaktyki Wychowania Plastycznego, utworzonego jeszcze w 1973 roku, nieustannie doskonaliła i modyfikowała plany i programy kształcenia. Było to spowodowane m.in. licznymi, wprowadzanymi przez władze ministerialne, zmianami dotyczącymi liczby godzin przeznaczonych na poszczególne bloki przedmiotów, a także kierunku studiów.

Programy studiów

Uruchomienie jednolitych magisterskich studiów dziennych i zaocznych o kierunku *wychowanie plastyczne* miało na celu przygotowanie kadry nauczycieli tego przedmiotu do pracy w szkołach podstawowych i średnich (ogólnokształcących i zawodowych), instruktorów kół wychowania plastycznego oraz ekspertów tego przedmiotu. Wydany w 1977 roku przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki plan studiów²², z uwagi na konieczność zdobywania przez absolwentów tych studiów wysokich kwalifikacji do pracy w różnych placówkach szkolnych, pozaszkolnych i upowszechnieniowych, ustalał połączenie przedmiotów z dziedziny twórczości plastycznej, takich jak malarstwo, grafika, rzeźba itp., ze studiami przedmiotów teoretycznych i historycznych.

Program studiów miał charakter dwukierunkowy – plastyczny i pedagogiczny. Podstawą były studia plastyczne, lecz oba działy programowe miały być rozumiane możliwie szeroko i wzajemnie się uzupełniać. Charakterystyka sylwetki absolwenta kierunku *wychowanie plastyczne* określała go jako aktywnego i twórczego w zakresie działalności plastycznej, realizującego swoje ambicje plastyczne. Jednocześnie miał on posiadać umiejętności przekazywania swojego do-

²¹ *Ibid.*, s. 8.

²² Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Plan studiów i programy nauczania przedmiotów kierunkowych. Kierunek studiów: wychowanie plastyczne, Warszawa 1977.

świadczenia w sposób jasny i właściwy środowisku, w którym miał pracować²³. Zredagowany profil studiów plastyczno-pedagogicznych miał być inicjatywą na rzecz nowoczesnego kształtowania i upowszechniania kultury. Przygotowanie teoretyczne, które ustalał program studiów, miało w przyszłości umożliwić absolwentom podejmowanie samodzielnych badań i studiów teoretyczno-pedagogicznych.

Programy poszczególnych przedmiotów kierunkowych miały układ ramowy, co pozwalało nie tylko na ich realizację, ale również – w sprzyjających warunkach – na pogłębianie ich zagadnień w formie uznanej przez wykładowcę za najwłaściwszą i prowadzącą do osiągnięcia najlepszych efektów dydaktyczno-artystycznych. Celem programów było zapoznanie studenta z różnymi metodami i formami pracy dydaktycznej stosowanej w kraju i za granicą. Programy zawierały szeroki wachlarz zagadnień plastycznych, pozwalających na rozwijanie jednej z wybranych dyscyplin w ramach możliwości uczelni. Podbudową były studia w zakresie wiedzy z historii sztuki, teorii sztuk plastycznych, teorii estetyki i kultury, psychologii, socjologii, polityki kulturalnej i innych towarzyszących dziedzin nauki.

Studia trwały cztery lata. Na pierwszym roku studiów przewidywano: ekonomię polityczną (3 godz.), logikę (2 godz.), psychologię (3 godz.), pedagogikę (3 godz.), lektorat języka obcego (2 godz.), historię sztuki (2 godz.), malarstwo, grafikę i rysunek (po 4 godz.), rzeźbę (5 godz. semestr I, 4 godz. sem. II), wiedzę o działaniach i strukturach wizualnych (3 godz.) oraz rysunek techniczny i zasady perspektywy (3 godz.).

W drugim roku kształcenia wprowadzano: liternictwo (2 godz. sem. III, 2 godz. sem. IV), elementy warsztatu fotograficznego (3 godz. sem. III, 2 godz. sem. IV) oraz – w myśl ówczesnie panującej ideologii politycznej – podstawy marksistowsko-leninowskiej filozofii i socjologii (4 godz.). Ponadto kontynuowano lektorat języka obcego (4 godz.), historię sztuki (2 godz. sem. III, 3 godz. sem. IV), zajęcia z grafiki, malarstwa, rzeźby (po 4 godz. sem. III), rysunki (4 godz.) i wiedzę o działaniach i strukturach wizualnych (3 godz. sem. III, 4 godz. sem. IV)²⁴. W IV semestrze, niezależnie od realizacji przedmiotów artystycznych ujętych w planie nauczania, student zobowiązany był dodatkowo do wyboru jednego spośród przedmiotów artystycznych – grafiki, malarstwa lub rzeźby, w wymiarze 8 godzin tygodniowo.

Program na trzecim roku studiów obejmował: wybrane zagadnienia szczególnej filozofii lub socjologii (2 godz.), podstawy nauk politycznych (3 godz.),

²³ *Ibid.*, s. 4.

²⁴ Liczba godzin dla poszczególnych przedmiotów podana została w wymiarze tygodniowym.

techniczne środki nauczania (2 godz. sem. V), higienę szkolną i BHP (1 godz. sem. V), problemy i formy wyobraźni plastycznej (2 godz.), historię sztuki (3 godz. sem. V, 2 godz. sem. VI), rysunek (6 godz.), formowanie otoczenia (4 godz.), metodykę wychowania plastycznego (2 godz. sem. VI), seminarium magisterskie (2 godz. sem. VI) i dodatkowy przedmiot plastyczny (10 godz.).

Na ostatnim, czwartym roku obowiązywały: historia sztuki (2 godz. sem. VII, 4 godz. sem. VIII), formowanie otoczenia (8 godz. sem. VII, 5 godz. sem. VIII), metodyka wychowania plastycznego (4 godz. sem. VII, 1 godz. sem. VIII), metody upowszechniania kultury plastycznej (3 godz.), seminarium magisterskie (2 godz.) i kontynuacja wybranego przedmiotu artystycznego (15 godz. sem. VII).

Plany i programy nauczania, początkowo jednakowe dla wszystkich trzech uniwersytetów, w miarę upływu czasu ulegały zmianom. Utrzymując ich zasadniczą ideę, każda z uczelni modyfikowała je na swój sposób, dostosowując do własnych warunków i potrzeb.

*

Tworzenie na uniwersytetach czteroletnich studiów magisterskich w zakresie wychowania plastycznego i plastyki wiązało się – z jednej strony – z dużym zapotrzebowaniem na nauczycieli wyspecjalizowanych w tej dziedzinie, z drugiej zaś – umożliwiało licznej rzeszy absolwentów dwuletnich SN-ów i trzyletnich WSN-ów uzyskanie pełnego wykształcenia, zakończonego obroną pracy magisterskiej.

W odróżnieniu od akademii sztuk pięknych czy wyższych szkół plastycznych, w których ciężar kształcenia spoczywał głównie na kwestiach artystycznych, a także w przeciwieństwie do wyższych szkół pedagogicznych, gdzie z powodów oczywistych dominowało przygotowanie pedagogiczne, w kształceniu uniwersyteckim starano się – odpowiednio do założonego celu – zachować zrównoważone proporcje między kształceniem plastycznym (warsztatowym) a kompetencjami pedagogicznymi.

Jak wspomniano, pierwotny, początkowo obowiązujący we wszystkich ośrodkach program kształcenia z czasem ulegał pewnym zmianom i był modyfikowany w zależności od istniejących potrzeb kierunku *wychowanie plastyczne*. Zmiany te wprowadzane były na wniosek rad wydziałowych przez specjalnie powołane w tym celu komisje. Istotne znaczenie miały tu również artystyczne proweniencje prowadzących zajęcia artystów. Czynniki te w pewnym sensie przyczyniły się do wypracowania przez poszczególne uniwersytety profilu kształcenia, który wiązał się głównie z ukierunkowaniem artystycznym studentów. W UMCS realistyczny styl obrazowania nie pozostawał bez wpływu takich artystów, jak

Bronisław Kierzkowski, Jan Popek czy Bogumił Zagajewski. W toruńskim UMK kształcenie plastyczne opierano na pedagogice formy. Nurt ten wiązał się ściśle z eksperymentem dydaktyczno-plastycznym przeprowadzonym przez Stefana Kościeleckiego w Ośrodku i Galerii Twórczości Plastycznej Dzieci. W cieszyńskiej Filii UŚ z kolei kierunek kształcenia plastycznego został wytyczony przez Zygmunta Lisa, preferującego w swojej twórczości pedagogikę ekspresji.

SUMMARY

Among many higher education institutions that trained teachers for conducting classes in visual arts education as a school subject and visual arts classes in out-of-school centers, especially worth noting are universities, where this training was implemented most completely. University-level education in visual arts in 1945-1989 was conducted by Maria Curie Skłodowska University (UMCS) in Lublin, Nicolaus Copernicus University (UMK) in Toruń, and the University of Silesia (UŚ) Branch in Cieszyn.

At the UMCS, training teachers in visual arts started in 1973 at the Faculty of Pedagogy and Psychology, with the starting of the intramural and extramural professional study program in visual arts education. The strengthening of the position of these study programs contributed to the setting up of the Institute of Art Education in 1976. In the first period of the existence of the Institute of Art Education it consisted of the Department of Painting, Graphic Arts and Sculpture, and the Department of Theory and Pedagogy of Visual Arts Education, which, with time and according to the emerging specificity of teaching individual disciplines, were divided into a larger number of units. In the academic year of 1977/78 the Institute of Art Education made endeavors to acquire the status of a non-faculty institute. These initiatives were realized only in 1989, when the Institute of Art Education started to function with the status of an independent faculty. .

In the early years of the forming of the Art Faculty at the UMK in Toruń only art education was conducted. Initially, this was the Chair of Fine Arts with six sections at the Faculty of Humanities of the then newly established university, which (the Chair) was transformed into a separate faculty in 1946. In 1950-1968 two study programs were set up at the Faculty of Fine Arts: in art and pedagogy and in preservation and restoration of cultural property. In 1953 the Teaching Lab was set up at the Chair of Drawing, a year later it was transformed into the Department of Methodology of Teaching Drawing and Visual Arts Subjects. In 1969 two institutes were established at the Fine Arts Faculty: the Pedagogical and Arts Institute and the Institute of Preservation and Restoration of Cultural Property. In the Pedagogical and Arts Institute the Department of Arts Pedagogy and Development of Visual Forms was setup and in 1972 it was divided into two separate departments.

The educational activities in visual arts at the UŚ Branch in Cieszyn began in 1973, when the Department of Visual Arts Education was set up in the then higher education

college of pedagogy and arts (without faculties), which offered four-year master's degree programs. In 1977 this UŚ Branch obtained the status of the Pedagogical and Arts Faculty, which enabled the establishment of the Institute of Musical and Visual Arts Education. Four years later the Chair of Visual Arts Education was set up, which was transformed into the Institute of Visual Arts Education in the academic year 1982/1983. In the Institute there were two departments: the Department of Painting and Sculpture, and the Department of Structures of Environment Forming and Graphic Art.

The starting of the uniform intramural and extramural master's degree study programs in visual arts education was aimed at training teachers of this subject to work in primary and secondary schools (general education and vocational ones), instructors for visual arts clubs, and experts in this subject. The syllabus of the visual arts course published in 1977 by the Ministry of Science, Higher Education and Technology combined the subjects in the field of visual arts creation (inter alia painting, graphic art, or sculpture) with the study of theoretical and historical subjects. The program was bidirectional: visual arts and pedagogical subjects. The basis was the course in visual arts but the two program parts were to be understood as broadly as possible and to supplement each other.